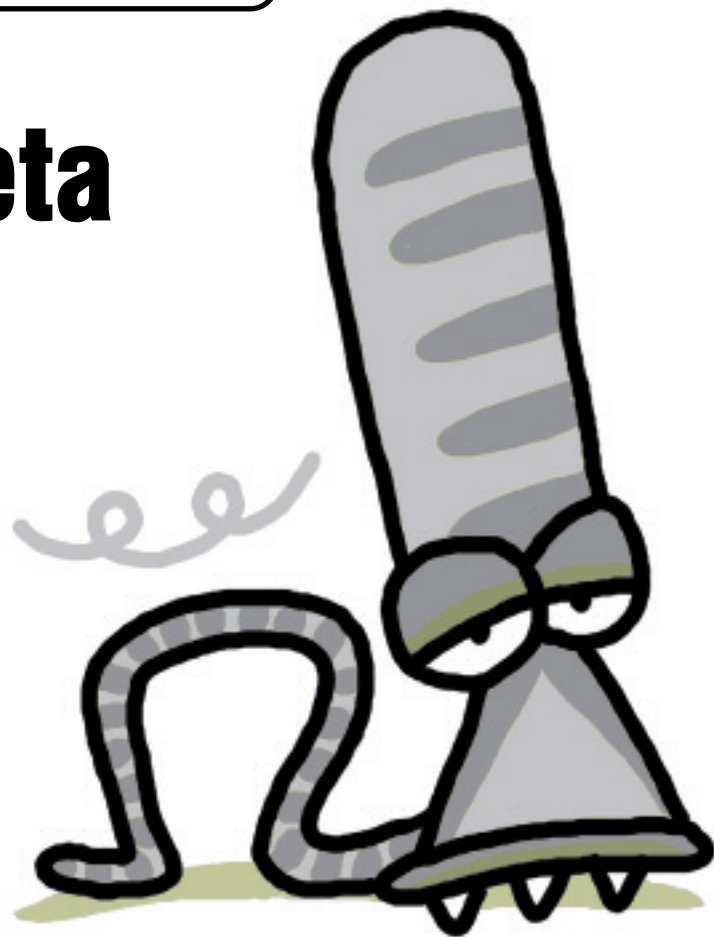

asiskourmeneta

Komikilaria eta 'Gartxot' filmaren zuzendaria

Nafarroa arragoa egitasmoaren barruan, *Gartxot* filma ikusteko eta Asisko Urmenetaren azalpenak entzuteko aukera izango da Elgoibarren gaur zortzi, hilaren 18an. Arturo Campionek idatzitako kondaira da *Gartxot*, euskararen aldeko aldarrikapena. Istorioan murgildu ahala, baina, gauza gehiago ere kontatzen direla ohartuko da ikuslea: hor dago Donejakue Bidea, hor bardoak, hor Kar-lomagnoren jarraitzaile inperiozaleak... Osagai asko, hari finez josita.

Bere argazki bat eskatuta, karikatura hau bidali du Asisko Urmenetak. Komikilariaren beraren 'autoerreturatu'.

“Arrotzak beti tematu diragu zatitzen”

Arturo Campionek duela ehun urte idatzitako XII. mendeko istorioa da marrazkitan jaso duzuen, Campionek berak Zaraitzun jasotako kondaira. Zelan moldatu zarete garai haiek irudikatzeo?

XII. mendeko atmosfera horretan sartzeko, dokumentazio idatzira eta grafikora jo genuen. Deus gutxi da XII. mendeari buruz dagoe-na. Idatzirik bada zerbaixka, baina ezin jakin nolakoak ziren etxeak, jantziak... Baina marrazki bizidunak egitea hori da egiazki: mundua idaztea, zerotik hasita. Dena sortua da. Beharbada gero etorriko da paleoarkeologo bat edo arkitekto bat eta erranen du ez dela zuzena guk eginikoa, baina guk inpresioa eman nahi izan dugu XII. mendean ginela. Hizkera ere baliotu dugu horretarako. Ez dugu berreraiki nahi izan XII. mendeko euskara, ez baitago gure esku, baina bai eman nahi izan diogu ekialdeko ukitu arkaiko bat.

Nafarroako konkistaren kontrako ikurra da *Gartxot*, baina konkistaz gain, beste gai batzuk ere aipatzen dituzue filmean. Esango nuke bardoak zer ziren ezagutzeko ere balioko diela askori.

Bai, bai, hori nahi izan dugu. Ni komikiaren mundutik iritsi naiz, eta komikigintzan bada ezinbesteko erreferentzia bat: *Asterix*. Asterixek duena da haurrak garelarik ikaragarri gustatzen zaigula, baina gero hartzen

dugula handiagotan eta deskubritzen dugula badirela beste plano batzuk, beste kritika batzuk. Gosciny [René] ikaragarri ona zen gidoigintzan. Gartxotekin, konparatu nahi izan gabe Gosciny jenoarekin, hori egin nahi izan dugu. Batetik, bada istorio lineal bat, Campionena, baina, bestetik, istorio horrek baditu adaxkak, erroak, hostoak... Bardoen aipatu duzu. Bardoak ziren garai hartako zibilizazioaren disko gogorra. Ingalaterrak Gales bereganatu zuenean, adibidez, bardo guztiak garbitzea izan zen egin zuen lehendabiziko gauza. Hori da espainolek egin nahi izan dutena duela 500 urteko konkistaz geroztik. Konkista bat egoten denean lehendabiziko gauzetako bat iragana ezabatzea izaten da beti, eta guk testuinguru hartan bardoek zer garrantzi izan zuten kontatu dugu. Egiazki, Campionen duda batetik abiatu zen narrazioa.

Zer esan nahi duzu?

Campionek erraten zuen euskalduna herri kantaria zela eta euskaldunok ez genuela hainbeste garaipen militarrik izan historian barrena. Kontrakoa. Orduan ez zuen ulertzen nola Orreagakoa bezalako garaipenak, sekulako oihartzuna izan zuenak Europa osoan eta gure erresumaren egituraketa ahalbidetu zuenak, ez zuen oihartzunik izan gure kantagintzan. Eta hortik abiatuta, egiazki bardoek eta gure zibilizazioa-

ren kontrako jazarpen bat egon zela kontatu nahi izan zuen, eta Gartxot geroztik, galdu dela hari bat, iraganarekiko lotura bat.

XII. mendeko historia da, baina esango nuke baduela gaurkotasunik.

Bai, bai. Zer gara euskaldunok oraindik ere? Jende askorentzat, anomalia bat. Hemen gara bidegurutze ikaragarri handi batean, bi inperio handiren artean, eta bi inperio horiek batzuetan izan dira elkarren etsai, eta beraien xake partida horretan, zatikatu gaituzte. Orain oso lagunak dira, eta ez dakit panorama hobea den. Arrotzak beti tematu izan dira gu zatitzen, eta guretzako bizkarrezurra izan direna, Pirinioak, beraieneztat muga izan dira, horrek dakarren distortzio guztiarekin. Erromatarren garaitik heldu da oraingo zatiketa, eta azken 2.000 urtean horretan ibili dira. Eta gu hemen, beti egoskor eta beti bat. Kanpokoek beti tratatu gaituzte anomaliatzat. Asimilatu nahi izan gaituzte, baina gaur da eguna gu saiatzen garela hori distortsionatzen eta paperetan horren txukun dutena aldrebesten. Hemen gaude, zanpatzen gaituzte oraindik ere, eta beraz, ez gara libre, baina zanpatzen gaituzten horiek ere ez daude bakean, ez daude eroso. Seguru asko xahutu beharko dute disolbatzaile gastriko gehiago, gu liseritu ahal izateko, eta sufrutuko dituzte ultzerak eta denetarik, baina, hala ere, ez digute alde egiten uzten eta ezta mintzaten ere.

Erresistentziaren irudia da Gartxot. Hizkuntzarekiko atxikimendua, jazarpenaren kontrako borroka... Karga handiko filma da zuena, eta musikak aparteko indarra daukala esango nuke.

Komikia egin genuen guk lehendabizi, eta egin genuen lehendabiziko gauza Benitorekin [Lertxundi] harremanetan jartzea izan zen, bera izan delako Campionen garaitik gure garaira arteko lotura. Benitori esker ezagutu zuen jende askok Campionen Itzaltzuko bardoaren legenda, eta horregatik oinarrizko katebegia izan da kate luze horretan. Deitu genion, eta berak ikaragarri ondo hartu gintuen, beti bezala. Gizon librea da, eta ezinbestekoa pentsatzeko maneran. Horregatik guri ezinbestekoa egiten zitzaigun Benitoren parte-hartzea.

Gartxoten rola betetzea ere proposatu zenioten Benito Lertxundiri.

Bai, baina ezetza eman zigun, eta eman zizkigun arrazoiak oso arrazoizkoak iruditu zitzaizkigun. Batetik, erran zigun protagonismo sobera hartuko zuela, eta bestetik, erran zigun kezka zuela bere formakuntzagatik sobera domestikatuko ote zuen Gartxoten pertsonaia. Gartxotek behar zuen izan XII. mendeko bertsolari eskola gabea eta zirikatzailea. Ni konbentzitua nago Benitok egiten ahal zuela izugarri ongi, baina erran zigun ezetz, eta proposatu zigun Mixel Etxekoparregana joatea. Mixel Gotaine-Irabarneko (Zuberoa) musikaria da, musika basoan txoriei entzunez ikasi duena, eta zernahi egin dezakeena. Mixelek badu, gainera, bertso zaltetan handia eta badu zirikatzaile izpiritu hori ere. Eta halaxe, azkenean berak bete du Gartxoten papera. Hala ere, Benitoren parte-hartzea eta baita Olatz Zugastirena ere oso handia izan da. Beraien diskografiatik tiratzeko baimena eman ziguten lehendabiziko unetik, eta oso inplikatuak izan dira biak. Ezinbestekoak. Ikusle erneak, gainera, ezagutuko ditu haien ahotsak filmean zehar.

Bitxia da, hala ere, halako tragedia bat irudikatzen karikatutziora jo izana. Sudur handi horiek-eta...

Marrazki bizidunen film batean, dena da asmatu beharra, eta dena egitekoa denez, zergatik egin gauza hipererrealista bat, anatomikoki perfektua dena? Gainera, nik ez dakit hipererrealismoa egiten; beraz, ez zen horretarako arriskurik. Apustua izan zen. Komikia egin genuen lehendabizi, eta Benitok berak erran zigun arriskua ikusten zuela sudur luzeekin istorioa banalizatzeko. Gero laburmetraia egin genuen eta txertatu genituen pertsonaia horiek paisaia, eta filma ikusi ondoren, hunkitu egin zen. Egindako lana mirestekoa zela erran zigun. Alde horretatik, nik, pertsonaia horien egilea naizelarik, erran behar dut talde handi bat ibili dela hor osagai horiek guztiak bildu eta istorioa sinesgarria egiten.

“Zibilizazio hartako disko gogorra ziren bardoak”

Filmeko lehenengo minutuek arretoa osoa eskatzen dute. Hor ere apustu handia egin duzue.

Orokorrean hori erran du jendeak; hasieran kosta egin zaiela istorioan sartzea. Egia da hasieran oso deskriptiboa dela filma eta jakin egin behar dela non kokatzen den, eta latina eta okzitaniera nahasteak ere zaila egiten du, baina gero jendea nonbait ahaztu egiten zaio marrazkiak ikusten ari dela ere, eta bukaeraraino eramaten du dramak; batzuetan hunkitzeraino.

Animaziozko filma, baina helduentzat. Karikaturizazioa, tragedia bat irudikatzeak, eta gainera, euskaraz, baina ez batuaz. Ekoizpen-etxeak berak ere ez du apustu makala egin zuekin.

Ez. Beste edozein ekoizpen-etxeak aspaldi zidaten ostikoa eman, film hau antikomertziala delako edozein ikuspuntutatik begiratuta. Sekulako poza izan da.

Marrakzi bizidunak eta euskaraz. Saillapen errazetara jota, haurrentzakoa dela pentsa dezake batek, baina ezta urrik eman ere. Zeinentzat egin duzue? Nola hartzen dituzu halako saillapenak?

Bai, erori gara horretan ere. ETBekin gertatu da. ETB haurrentzako katea da; ez da seriozki euskaldunentzako kate bat eraiki. Infantilizazioan erori gara, baina hori da herri honetarako planifikatu den hizkuntza-politikaren isla. Batzuek erranen dute 'bai, guk ez dugu euskaraz ikasi, baina gure haurrak eramanen ditugu ikastolara', eta horrekin irudi du ordaindu dutela peajea. Hizkuntzaren infantilizazioa fenomeno bat da. Eta marrazki bizidunena zer? Ni komikiaren mundutik nator, eta nire aldarrikapena beti izan da erratea 'pasatu Baionara, eta ikusi komikiaren saila'. Han ikusiko dituzu komiki erotikoak, belikoak, intimistak... Hemen Hegoaldean, ez. Hemen, Hegoaldean, espainolen eraginez zabaldu dena da komikia dela haurrentzat, eta, gainera, gripeak jota daudenerako. Nolanahi ere, guk erraten dugu Gartzot dela 11 urtez gorakoentzako.

Hoztan bizi zara oker ez banago (Nafarroa Beherea). Ez zinen ba horregatik joango Iparraldera, ezta?

Kar-kar-kar. Egia erran ez, ez naiz errefuxiatu komikiaren munduan sartzeko, baina egiazki plazer bat da hemengo.

Euskara da filmaren gai zentrala. Sarri egin duzu euskararen alde,

eta bereziki euskara "informala" sustatzearen alde. Arriskuan ikusten duzu hizkuntzaren beraren freskotasuna?

Bai. Gure adierazpideetan ditugun hutsak aztertzearen aldekoa naiz. Nik uste dut sortu beharko genuela talde eragile bat eta hor sartu Antton Olariaga bat, Anton Lupu, Mattin Irigoien, Itxaro Borda eta horien antzera sortzaile eta hizkuntza-jostalari den jendea, eta sortu adierazpideak, eta zabaldu. Filma egitean, nik argi neukan jendea XII. mendeko Pirinio aldera eraman nahi bagenuen, ez zela agertzen ahal Gartzot, eta erran: 'Egongo gara'. Akademizismo horretatik urrundu behar ginen, batetik, eta, bestetik, lokalizazio geografikotik eman behar genuen aditzera, betiere zailtasun sobera eman gabe, ekialdeko haizea zekarrela istorioak.

Azken urte hauetan asko zabaldu da goi esparruko hizkuntza akademizista, funtzionarizatua eta monokromoa, eta nik beharra ikusten dut beste hizkuntza normalduetan duten antzeko beste esparru hori indartzea. Euskaraz, lortu dugu batuaz goi mailako euskara bat, eta gero beheko esparruetan, kasurik hoberenetan euskalkietara jotzen dugu, betiere euskalkia bizirik dagoen lekuetan, eta kasurik okerrenetan, erdaretara. Eta guk bi erdara ditugunez, horrek zailtasunak ekartzen ditu gazteen artean elkar konprenitzeko.

Ez zara akademia zalea.

Nik ez dut errango akademizismo hori lastre bat denik, ez dudalako ezer egin goi esparru horietan, baina batzuetan bai dela traba normal bizitzeko. Euskaldun zaharrak ez du euskaraz hitz egin nahi publikoki, uste duelako ez dakiela euskaldun berriak bezain ongi; euskaldun berriak, berriz, ez du hitz egin nahi lotsa delako. Iruditzen zait erraztasun gehiago eman behar dela. Erdaraz ari garelarik, inor ez da etortzen 'hau gaizki erran duzu' erranez. Eta euskaraz ari zarelarik, goizeko lauretan ere agerturen zaizu norbait erranez 'hori ez da horrela esaten'. Aurrera egin behar da, jostagarri egin behar dugu euskara, eta ez tematu horrenbeste ararekin-eta.

Hilaren 18an, Nafarroa arragoa egitasmoaren barruan, Gartzot filma ikusteko aukera izango dugu Elgoibarren. Ondoren, hitzaldia emango duzu. Saldu ezazu zuk zeuk saio hori.

Ez naiz ona marketinean, baina beti pentsatzen dut gustuz egingadako lanak beti transmititzen duela zerbait. Niri klasikoak asko gustatzen zaizkit, liburu gehienak eginak baitira Euskaltzaindia eta beste akademiak sortu aurretik, eta horrek libertate bat ematen dielako idazleei zernahi libreki esateko. Joan Tartas zuberotarra da klasiko bat, eta Tartasek dio jendeak egiten dituen obrak oro direla hiru suerteko: edo hilak, edo biziak, edo mortifikantiak. Niri lan funtzionarioak egiten zaizkit oso mortifikantiak, gozatu gabe egiten direlako, eta guk egin duguna erranen nuke bizi dela, asko gozatu baitugu.

“Jostagarri egin behar dugu euskara, eta ez tematu horrenbeste ararekin-eta”

Juanjo Elordi eta Asisko Urmeneta 'Gartzot' filmaren zuzendariak, kartelarekin.